

Joodse kinderen, met naam op transport, maar naamloos vermoord

Wie kent niet de iconen van de jonge slachtoffers van Hitlers rassenwaan?

Het jongetje met zijn handen omhoog na het neerslaan van de opstand in het getto van Warschau, of het meisje tussen de wagondeuren van de Westerbork-trein. Dat later bleek dat zij een Sinti was en niet Joods, doet daar weinig aan af. Het kleine meisje met het rode jurkje in *Schindlers List*, het enige kleurige in Spielbergs film drama. En Anne Frank dan? Daar zijn zoveel foto's van, dat er niet één Anne-icoon is, maar haar dagboek is natuurlijk een icoon geworden.

Kinderen nemen bij grootschalig geweld, genocide of Holocaust een bijzondere plaats in, vanwege hun onschuld, hetgeen merkwaardigerwijs bijna impliceert dat ouderen minder onschuldig, dus een beetje schuldig zijn. Dat is bij de Holocaust expliciet niet het geval.

Ouderen hebben een leven achter zich en jongeren nog een leven voor zich, hetgeen tegenwoordig bij reddingsoperaties in de Derde Wereld telkens weer blijkt. Kinderen, hoe kleiner hoe beter, worden vaak als eerste gered om dan als adoptiekindje bij kinderloze echt)paren-met-kinderwens te belanden. Wie wil trouwens een arm ouder slachtoffer van een natuur- of andere ramp opnemen?

Duitsland deed vanaf de machtsovername in 1933 zijn best van zoveel mogelijk Joden af te komen, die natuurlijk wel hun bezittingen achter moesten laten. De Duitsers maakten geen onderscheid tussen mannen of vrouwen, ouderen of kinderen, zoals later ook zou blijken. Het werd in de loop van de tijd steeds moeilijker om landen te vinden die Joden wilde toelaten. De omzwervingen van het schip de *St Louis*, dat in mei 1939 met meer dan 900 Joodse vluchtelingen, die een geldig visum voor Cuba hadden, is een tragisch voorbeeld. De geldigheid van die visa werd door Cuba teniet gedaan en het schip probeerde eerst tevergeefs de vluchtelingen in Noord- en Zuid-Amerika af te zetten voor het weer terugging naar Europa. Na veel onderhandelen namen Engeland, Frankrijk, België en Nederland de vluchtelingen over, waarvan een deel later weer in handen van Hitler viel.

Uit deze vooroorlogse periode kennen wij de zogenaamde Kindertransporten, waarbij Joodse kinderen vanuit Duitsland naar Engeland mochten vertrekken. Vóór op 1 december 1938 het eerste treintransport van Berlijn naar Engeland vertrok, was er lang onderhandeld. Engeland nam eigenlijk geen gevluchte Joden meer op, maar dankzij een aantal individuen en organisaties werd een uitzondering gemaakt voor kinderen. Eén van de onderhandelaars was een Nederlandse bankiersvrouw, Geertruida Wijsmuller-Meijer. De Engelsen eisten dat de kinderen niet ouder dan 17 waren en dat hun ouders niet mee zouden komen. Daarnaast moest de Joodse gemeenschap de reis- en verblijfkosten voor zijn rekening nemen. Van Duitse zijde werd geëist dat de kinderen maximaal een koffer en een tas mochten meenemen, nauwelijks geld en geen kostbaarheden. De kinderen gingen eerst per trein naar Hoek van Holland om vandaar naar Engeland over te steken. Later kwamen daar nog transporten bij uit Praag en uit Warschau. Op deze manier zijn zo'n 10.000 Joodse kinderen in veiligheid gebracht. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kwam er vanzelfsprekend een eind aan deze legale transporten.

De anti-Joodse maatregelen, die door de nazi's in Nederland werden uitgevaardigd, worden door Anne Frank in haar dagboek kort en bondig geformuleerd:

' Na mei 1940 ging het bergaf met de goede tijden: eerst de oorlog, dan de capitulatie en de inmars der Duitsers en de ellende voor ons joden begon. jodenwet volgde op jodenwet en onze vrijheid werd zeer beknot. Joden moeten een jodenster dragen; joden moeten hun fietsen afgeven; joden mogen niet in de tram; joden mogen niet in een auto, ook niet in een particuliere; joden mogen alleen van 15.00 - 17.00 uur boodschappen doen; joden mogen alleen maar naar een joodse kapper; joden mogen vanaf 20.00 uur 's avonds tot 6.00 uur 's ochtends niet op straat; joden mogen zich niet in schouwburgen, bioscopen en andere voor vermaak dienende plaatsen ophouden; joden mogen niet naar een zwembad, evenmin naar tennis-, hockey- of andere sportplaatsen; joden mogen niet roeien;

joden mogen in het openbaar generlei sport doen; joden mogen na acht uur 's avonds niet meer in hun tuin zitten, evenmin bij hun kennissen; joden mogen niet bij christenen thuis komen; joden moeten naar joodse scholen gaan en al dergelijke meer. Zo ging ons leventje door en we mochten dit niet en dat niet. Jacque zegt altijd tegen me: 'Ik durf niets meer te doen, want ik ben bang dat het niet mag.'

De schoolsegregatie moet bij de kinderen wel het hardst zijn aangekomen en nadat de deportaties begonnen, werden de Joodse schoolklassen leger en leger. Dat betekende meestal dat de kinderen via het *Judendurchgangslager* Westerbork naar Auschwitz, Sobibor of een ander vernietigingskamp waren afgevoerd. Zij werden bijna altijd direct vermoord, omdat zij te jong waren om te werken; 'nutteloos' dus. Maar er waren ook kinderen bij die gingen onderduiken, met of zonder hun ouders; in een grote stad als Amsterdam of op het platteland. Later zou blijken dat jonge, alleenstaande kinderen, de grootste kans op overleven hadden en hoe jonger hoe beter. Een gezin kon altijd claimen dat het of een eigen kind was of een kind van vrienden die bijvoorbeeld het bombardement van Rotterdam niet hadden overleefd.

De kindertransporten naar Engeland waren transporten vol hoop, de paar kindertransporten vanuit bezet Nederland waren transporten met de dood als einddoel. Kamp Vught, het enige echte concentratiekamp in Nederland, was gebouwd om met name politieke gevangenen op te sluiten, die daar ook moesten werken. Het was niet de bedoeling dat er kinderen zouden verblijven, maar toch kwamen er meer en meer Joodse kinderen in het kamp. Ze waren in het begin afkomstig uit Amsterdam en later ook uit de noordelijke provincies van het land, maar moesten net als de andere Joden het land uit. In mei 1943 vertrokken al transporten van ouderen en kinderen en een maand later was er sprake van kindertransporten. De Duitsers beweerden dat de kinderen naar een apart 'Kinderlager' zouden gaan, maar niets was minder waar. Op 6 en 7 juni werden de kinderen, soms vergezeld door vader of moeder, via Westerbork gedeporteerd. Het 'Kindertransport' kwam op 10 juni aan in Sobibor, waar alle kinderen, vrouwen en mannen nog diezelfde dag werden vermoord.

Hoe hebben historici tegen de jonge Joodse slachtoffers van het antisemitisme aangekeken? De twintigste eeuw wordt ook wel eens 'de eeuw van het kind' genoemd, maar is dat ook in de Holocaust-literatuur zichtbaar? *Sterrekinderen* van Clara-Asscher-Pinkhof uit 1946 is de eerste roman die het thema als onderwerp heeft. Het eerste non-fictie boek in de NIOD-bibliotheek, waar er sprake is van jonge Joodse slachtoffers is *Home - Through the Vale of Tears 1945-1948*. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de kinderen en wezen die na e oorlog illegaal naar Palestina gingen. *Kinderen in Auschwitz, verklaringen van ooggetuigen* uit 1966 is het eerste boek dat exclusief over deze groep gaat. Met name vanaf de jaren 80 worden kinderen duidelijk als een aparte groep gezien en verschijnen tientallen boeken met titels als *The lost generation : children in the Holocaust*, *Twee werelden*, *Gesprekken met kinderen van joodse overlevenden*, *Children and play in the Holocaust*, *Om het joodse kind*, *Children of the Holocaust. Conversations with sons and daughters of survivors*, *Children with a star Jewish Youth in Nazi Europe* en *Kinderen in kamp Westerbork*. Vooral titels met *Joodse kinderen in ...*, gevolgd door een plaatsnaam of kampnaam komen veel voor. Een belangrijk verschil is of je het Joodse kind als slachtoffer centraal zet of dat je het Joodse kind laat vertellen over de omgekomen ouders, die dan de slachtoffers zijn. Aangezien de 'oudere' Joodse overlevenden, geboren rond de Eerste Wereldoorlog, niet meer heel lang onder ons zullen zijn, zullen de 'jongere' Joodse overlevenden, geboren vlak voor of in de Tweede Wereldoorlog, de fakkel van de herinnering overnemen. Hoewel het lijkt dat alles al verteld en beschreven is, is er nog altijd plaats voor andere invalshoeken

Sientje, de hoofdpersoon uit *Sterrenlied* van de auteur van dit boek, heb ik nooit gekend, maar de Rapenburgerstraat wel degelijk. Meer dan tien jaar heb ik daar gewoond, in het hart van wat vroeger

de Jodenbuurt was, in het voormalig Israëlitisch Meisjesweeshuis. Daarnaast waren het Israëlitisch Seminarium en de Rapenburgersjoel gehuisvest. Sientje ging ongetwijfeld naar school met weesmeisjes en zij kende misschien ook wel de nieuwe bewoonsters, Joodse vluchtelingetjes uit 1938, die in een apart huis tegenover het echte weeshuis werden gehuisvest. Niet voor heel lang, want op 10 februari 1943 werd het weeshuis leeggehaald en werden bijna alle meisjes vermoord. Ook voor de meisjes uit het weeshuis is dit boek van Guus Luijters bedoeld.

David Barnouw  
Amsterdam